

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre. . . . 6 kor.
Egyes szám 20 fillér.

Megjelenik minden hó
1-ső és 15-ik napján.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:
Városháza, földszint 8. sz. szám.
Ide kerülnek a kéziratokat.

KIADÓHIVATAL:
Városi könyvnyomdá-vállalat
Irodaja. Ide küldendő az elő-
fizetési díjak és hirdetések.

= KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI KÖZLÖNY. =

Főszerkesztő: Dr. K. TÓTH MIHÁLY tanácsnok. ♦ Felfelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS főlevéltáros, tb. tanácsnok.

Közygylés.

Debreczen sz. kir. város törvényhatósági bizottsága folyó hónap 18-án és 19-én rendes közygylést tartott Domahidy Elemér főispán elnöklésével.

A közygylés a következőképen folyt le:

1. **Polgármesteri jelentés** november hónapról.

A polgármesteri jelentés kapcsán Révi Nándor dr. kérdést intéz a polgármesterhez az iránt, hogy a számvérvő kinevezett Mayer Jenő bizottsági tagsági helyének betöltéséről miért nem történt intézkedés? A polgármester kijelenti, hogy Mayer Jenő virilis jogu bizottsági tagságát megtartotta.

A közygylés a polgármesteri jelentést tudomásul vette.

Ezután Szabó Elek tb. tanácsnok felolvasta Grosz Nagy Ferenc biz. tag önálló indítványát, amely az új gyógyszeráraknak a belsőség területére történt elhelyezése ellen szól és kéri a közygylést, hogy írjon fel a belügyminiszterhez, hogy változtassa meg rendelkezését és az új gyógyszerárakat a külsőségi lakosság, a régi gyógyszerárak és a közegészség érdekének figyelembevételével helyezze oda, ahova azokat az illetékes hatóságok tervezték.

Határozat.

A közygylés az indítványt egyhangulag elfogadta.

2. **Jelentés** a közygylés által a városi tanácsnak adott megbízatások állásáról.

Határozat.

A közygylés a tanács bejelentését tudomásul veszi.

3. **Belügyminiszteri leirat** a kórházi alkalmazottaknak a kerületi munkásbiztosító pénztár kötelekeiből kivétel, illetményeiknek betegség esetén 20 héten át biztosítása s a 67—1911. bkgy. számú szabályrendelet ily értelemben módosítása

tárgyában hozott közygylési határozat jóváhagyásáról.

Határozat.

A közygylés a m. kir. belügyminiszter urnak leiratát, mely szerint a közkórház nyugdíj jogosultsággal nem bír alkalmazottai, — mint városi alkalmazottak részére hozott közygylési határozatot jóváhagyta — tudomásul veszi és kimondja, hogy ezen határozata 1914 január 1-től érvényre lép.

Utasítja a közygylés a városi Tanácsot, hogy a határozat végrehajtására szükséges intézkedések megtételéről, egyben pedig a közkórház alapszabályzatának a 305—1913. bkgy. sz. határozatahoz képest leendő megfelelő módosításról és kiegészítéséről gondoskodjék és azt a módosítás eszközölése után tárgyalás végett ide terjessze be.

4. **Belügyminiszteri leirat** az egyetemi kórház építése ügyében 299—1913. bkgy. szám alatt hozott közygylési határozatra vonatkozólag.

Határozat.

A közygylés a városi Tanácsnak a jog- és pénzügyi bizottság véleményével egyező javaslatát elfogadva, kimondja, hogy a belügyminiszter, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz feliratot intéz. A belügyminiszter urhoz intézendő feliratban első sorban arra mutat rá a közygylés, miszerint 1912. évi december hó 28-án 517—1912. bkgy. sz. alatt hozott határozatában már kimondotta, hogy az egyetemi közkórháznak a határozatban megjelölt pavilonjait és melléképületeit, a bemutatott költségvetéseket elfogadva, a kijelölt 3 millió korona fedezet terhére felépíteti és hogy a részleges tervek elkészítésével és egyéb műszaki teendőkkal, 150,000 korona tiszteletdíj mellett, a bemutatott megbízó levél alapján, Korb Flóris műépítést megbizsa, és elhatározza, hogy e célra előirányzott 3 millió korona összeg külön kölcsönképen felvételég a felmerült költségek a már felvett 9 és fél millió korona kölcsönből lesznek fedezendők.

Ezen közygylési határozatot, annak a fede-

zetre vonatkozó rendelkezésével együtt, a m. kir. belügyminiszter ur 157,502—1913. III. c. számú leiratával jóváhagyta és a kívánt 3 millió költséknél felvételt is engedélyezte.

A közgyűlés tehát akkor, midőn a 299—1913. bgy. sz. határozatában az egyetemi kórház építése körüli intézkedés jogának a határozatban megjelölt feltételekkel m. Kir. belügyminiszter urra történt átruházásával kapcsolatosan ismételtlen bejelentette, hogy az egyetemi kórház felépítéséhez a már jogerősen megszavazott 3 millió koronával hozzájárul, de ezen összegben felül további hozzájárulást nem ad, — ezen kijelentését már egy korábban hozott s kormányhatóságilag jóváhagyott, tehát jogerős határozat alapján tette, ezen kijelentése tehát újabb kormányhatósági elbírálás tárgyává nem is tehető. Szükségesnek tartotta ennek hangsúlyozását s feltételül odaállítását a közgyűlés akkor, midőn a kórházépités körüli s az építkezési költségek mikénti felhasználása tekintetében intézkedési jogát a kezéből kiengedte s a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter urra átruházta.

Ezen intézkedési jog átruházásával kapcsolatban s ennek folyamánaként a közgyűlés ugyanazon korlátozással, illetve feltétellel, hogy a jogerősen megszavazott 3 millió összegben felül a várost a kórház építéséből kifolyólag több költség nem terhelheti, felhatalmazta az egyetemi építési bizottságba kiküldött tisztviselőit és tagjait, hogy ugy a jelenlegi kórház, mint a későbbi egyetemi építkezési ügyekben a város nevében végérvényesen eljárassanak.

A közgyűlésnek az itt elemzett határozatának meghozatalánál tehát az volt az intenciója, hogy a kórház építésének jogát átruhazza a vallás- és közoktatásiügyi miniszter urra a határozatban kikötött feltételekkel, de csak úgy, ha eleve biztosítottik, hogy a kórház építéséből kifolyólag a már jogerősen megszavazott 3 millió korona összegben felül, bele tudván ebbe a tervező műpéltész 150,000 korona tiszteletdíját is, — a várost több költség nem terhelheti.

A közgyűlés az egyetemi építési bizottságba kiküldött tisztviselőit és tagjait csak abban az esetben hatalmazta fel arra, hogy a kórház és egyetemi építkezési ügyekben a város nevében végérvényesen eljárassanak, ha a határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása mellett veszi át a vallás- és közoktatásiügyi miniszter ur a törvényhatóság által a kórház építése körül reá ruházott intézkedési jogát s ez esetben elesik annak szüksége, hogy a városnak az építési bizottságban résztvevő tagjainak adott felhatalmazás terjedelme közelebről megállapíttassék, mert a meghatalmazottak a várost kötelezőleg csak a 3 millió korona költség keretén belül járhatnak el.

A közgyűlési határozatban foglaltak tehát csakis együttesen bírálhatók el, miután az abban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek nem csupán pusztá óhajai voltak a közgyűlésnek, hanem olyan mellözhetlen feltételei, melyeknek teljes épségükben el nem fogadása esetén az intézkedési jog átruházása érvénytelenné válik, s a közgyűlés intézkedési jogát magának tartja fenn.

Ezek alapján tehát felkéri a közgyűlés a m. kir. belügyminiszter urat, miszerint hagyná helybe a közgyűlés határozatát változatlanul.

A vallás- és közoktatásiügyi miniszter urhoz pedig abban az irányban intéz feliratot, miszerint sürgősen nyilatkozzék arra nézve, hogy hajlandó-e a közgyűlés által a kórház építése körüli reá átruházott intézkedési jogát a határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása mellett elvállalni, addig az ideig pedig, míg ez irányban határozott kijelentést nem tesz, az építkezésekre beadott ajánlatok feletti döntését tartsa függőben, miután a jog átruházása csakis a közgyűlésen határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása esetére érvényes, ellenkező esetben a közgyűlés ezt érvénytelennek tekintí, s rendelkezési jogát magának tartja fent.

5. **Belügyminiszteri leirat** a Kossuth-utca 12. és 14. számú telkeknek a m. kir. pénzügyi széképület céljára a m. kir. kincstárral elcserelése ügyében.

Határozat.

A leiratot a közgyűlés tudomásul vette.

6. **Tanácsi előterjesztés** az egyetem megnyitása s a felajánlott összeg befizetésére vonatkozólag.

Határozat.

A közgyűlés a tanács javaslatát elfogadta, azzal megbizta a Tanácsot, hogy folytasson tárgyalásokat az illetékes körökkel és jelentését 30 nap mulva terjessze a közgyűlés elé.

7. **A városi Tanács** jelentése arról, hogy az állami borítal- és husfogyasztási adókat évi 325,000 korona átalányösszegben Debreczen sz. kir. város részére megváltotta.

Határozat.

A közgyűlés a jelentést tudomásul vette.

8. **Központi választmány**nak három évre megalakítása.

Határozat.

A közgyűlés a központi választmányba a következő bizottsági tagokat választotta be: I. ker. Ungváry Józsefet, Publig Ernőt, Szilágyi Imrét, Tóth Istvánt, Varga Károlyt, Sinka Sándort, May

Andort és dr. Tüdös Jánost; II. ker. Bárdos Gézát, Békés Lajost, Hoffmann Sándort, Kaszanyitzky Endrét, Muraközy Lászlót, dr. Fejér Ferencet, ifj. Schvarecz Vilmost és Komlóssy Dezsőt; III. ker. Csurka Istvánt, Debreczeni Lajost, dr. Körösi Kálmánt, Pálffy Gábot, Szabó Kálmánt, dr. Vársáry Istvánt, dr. Fráter Imrét és dr. Freund Jenőt.

9. **Közigazgatási bizottsághban** megüresedő tagsági helyek választás utján betöltése.

Határozat.

Megválasztottak: Fejér Ferenc dr., Tóth István, dr. Baltazár Dezső, Komlóssy Dezső és Szávay Gyula.

10. **Igazoló választmánynak** egy évre megalkatása.

Határozat.

Megválasztottak: Jászi Viktor dr., János Zoltán, Lestyán Adorján, Sinka Sándor és Török Péter. Elnökké kinevezte a főispán Márk Endrét, tagokul Freund Jenő dr.-t, Kardos Lászlót és Kernhoffer Józsefet.

11. **Három kerületi orvosi** és esetleg megüresedő kerületi orvosi állások választás utján betöltése.

Határozat.

Megválasztottak kerületi orvosokká: dr. Balkányi Emil, dr. Kiss Gyula, dr. Berényi István és dr. Széll Kálmán.

12. **Adópénztári tiszt**i állás választás utján betöltése.

Határozat.

Adópénztári tiszt állásra a közgyűlés megválasztotta Ujvári Lajost.

13. **Kilencz ujonnan szervezett** és egy lemondás folytán megüresedett szülésznői állás választás utján betöltése.

Határozat.

A közgyűlés az állásokat betöltötte.

14. **Tanácsi előterjesztés** a Csillag-utca 6. számú házasteleknek 12,000 kor.-ért megszerzése tárgyában

Határozat.

A közgyűlés a fentnevezett telek megvételét elhatározta.

15. **Ugyanaz** a város házipénztára felesleg pénzének, valamint a város alapjai és alapítványai, továbbá a gyámpénztár törvényes biztosíték mellett el nem helyezhető pénzeinek az 1914. év folyamán a helybeli pénzintézeteknél takaré-

pénztári betéti könyvön és csekk-számlán elhelyezése tárgyában.

Határozat.

A közgyűlés a Tanács javaslatát elfogadta.

16. **Ugyanaz** a Piacz-utca 26.—28. sz. városi bérház építkezési költsége ügyében.

Határozat.

A közgyűlés tudomásul vette a Tanács bejelentését, hogy a fentnevezett bérház 108,000 koronát jövedelmez, mely a befektetett 2.002,935 kor. tőkének 5%-át képezi és a hiteltullepést megszavazta.

17. **Ugyanaz** az öntöz-biztosítási rendszer behozatala tárgyában

Határozat.

A közgyűlés utasította a Tanácsot, hogy ide vonatkozó javaslatát 1914 májusban terjessze a közgyűlés elé.

18. **Ugyanaz** a kórház részére vegyi és biochemiai vizsgálatokat teljesített Lemberger Lajos vegyész részére megállapított 600 korona tisztelet-díj fedezetének kijelölése tárgyában.

Határozat.

A közgyűlés a tiszteletdíjat kiutalta.

19. **Ugyanaz** a folyó évben felmerülő tolonckisérleti költségekre póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyűlés a póthitelt megszavazta.

20. **Ugyanaz** a járványos betegségek ellen teendő óvintézkedésekre 2610 kor. póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyűlés a póthitelt megszavazta.

21. **Ugyanaz** a pintér társulat feloszlása folytán keletkezett alap alapító-levelé tárgyában.

Határozat.

A közgyűlés a Tanács javaslatát elfogadta.

22. **Tanácsi jelentés** a József kir. herceg-utcái gyalogjárda aszfaltozása ügyében.

Határozat.

A közgyűlés a szabályrendelet feltételeinek betartása mellett az aszfaltozást elrendelte.

23. **Tanácsi jelentés** két fegyelmi ügy befejezéséről

Határozat.

A közgyűlés a Tanács javaslatát elfogadta.

24. A közigazgatási díjas gyakornokok kérvénye állásuknak közigazgatási fogalmazói állásra a 219—1913. bkgy. számú határozattal történt átminősítése folytán javadalmazásuknak az 1914. évi január hó 1-től leendő folyósítása iránt.

Határozat.

A közgyűlés a fogalmazókká átminősített közigazgatási gyakornokok megfelelő fizetését 1914. január 1-től kiutalja.

25. Molnár Antal kérvénye a Simonffy-utcai piac-tér és Simonffy-utca sarkán emelt épülete előtti gyalogjárda aszfaltozása iránt.

Határozat.

A közgyűlés a gyalogjáró aszfaltozását elrendelte.

26. Mandel Lipót, Szentkirályi és Nagy, Náduvay Lajos és Moskovitz József Piac-utca 26—28. sz. városi bérházbeli boltbérlok bérelés-szállítás iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyűlés a kérelmeket elutasította azzal, hogy megbizta a Tanácsot, tárgyaljon a bérlőkkel fizetési halasztás tekintetében, esetleg abban az irányban, hogy szerződéseiket a bérlők felmondhassák.

27. Balog Péter kegydíj felemelése iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyűlés a kérelmet teljesítette.

28. Belügyminiszteri leirat a rendőrségi központi épület létesítése ügyében hozott 306—1913. bkgy. sz. közgyűlési határozatra vonatkozólag.

Határozat.

A közgyűlés elhatározta, hogy a rendőrségi palota építésére szükséges 800.000 kor. olcsóbb kölesön felvétele iránt folytatson újabb tárgyalást Tanács.

29. Tanácsi előterjesztés a rendőrség fejlesztésére kiutalandó államsegély tárgyában a m. kir. Belügyminiszter urhoz felterjesztés intézése iránt.

Határozat.

A közgyűlés felir a belügyminiszter urhoz, hogy a rendőrség államsegélyét 60.000 koronára emelje fel.

30. Ugyanaz a járlat kezelés költségeire 400 korona póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyűlés a póthitelt megszavazta.

31. Ugyanaz a Mezey Béla szinigazgatóval kötött szerződés módosítása tárgyában.

Határozat.

A közgyűlés a városi Tanács ama javaslatát, hogy utasítsa el a közgyűlés a Mezey Béla kérelmét, elfogadta és kimondta, hogy a jelenlegi szinigazgató felmondását 1914. május 15-ére elfogadja.

32. Néhai Szerető István volt adópénztári tiszt szolgálati idő beszámítás iránti ügye s ezzel kapcsolatosan özvegyének özvegyi segély iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyűlés az özvegyi segélyt megszavazta.

Ezzel a közgyűlés véget ért.

Jelentés németországi tanulmány-utamról.

Irta: **Borsos József** h. városi főmérnök.

Tekintetes Tanács!

A 18,535—1912. sz. határozattal engedélyezett tanulmányutamat annak idején meg kellett szakítanom s ithon annyi munka szakadt nyakamba, hogy egyáltalában nem jutott idő jelentésem megtételére. Ez évben a lipcsei nemzetközi építészeti kiállításra 9843—1913. sz. határozattal történt kiküldetésemről számot adandó: egyszerre, e jelentésemben kívánom németországi műszaki tapasztalataimból utazásom sorrendje szerint azokat előterjeszteni, amelyek a város műszaki életében — aktuálisságuknál fogva is — érdekesek lehetnek.

München meglepett hatalmas fejlődésével, 14 évvel előbb huzamosabb ideig ott tartózkodván, jól ismerem a várost s ahol akkor még a városnak nyoma sem volt, most kiépített utak, világítással, vízvezetékkel, csatornázással eljártott telektömbök vannak beépítés alatt, s már ott van a több emeletes iskola-épület, jelezve, hogy a kulturintézményeknek meg kell előzni a lakosság oda telepedését. Nem úgy, mint a mi II. övezetünkben.

Azóta befejeződött a *városház* építkezése is, melynek kibővítését még 1897-ben kezdték s 1909-ben fejezték be. Az építési tanácsnok szívesleg folytán Heinlein főmérnökkel, aki az előbb jelzett idő alatt mint építésvezető működött, járhatom be az egész városházat s így nem csak a pazar pompával kiállított gyűléstermekbe és fogadó-szobákba juthattam be,

hanem a pincétől a padlásig, illetve a toronycsúcsig mindent láttam; s míg a fogadó-helyiségekben a nemes anyag és gót-styl gazdagsága, addig a mellékhelyiségekben a célszerű anyagmegválasztás, a legjobban odailól szerkesztett gyönyörökötített. Az egész épületnek szabálytalan négyszögű alaprajza van, a tér felé eső homlokzat vonala 98.5 m. E főhomlokzat nem szimmetrikus, az egyik felében egy gazdagon tagozott oromfal, a másikon 80 m. magas torony emelkedik ki s mégis a festői elrendezés mellett igazán monumentális hatása.

Faragott kővel van borítva az egész homlokzat s a német gót-styl minden elképzelhető szépsége és gazdagsága, tréfája és szerkezeti ötletek mind feltalálhatók. Messze vezetne az egyes erkélyek, a vízköpők figurái leírása, melyekben épen a humor s a bajor kedélyesség megnyilatkozik; azokat látni kell s élvezni.

A külsővel teljesen összhangban van a belső. Az üléstermek s fogadó-szobák faragott keményfa falburkolattal s mennyezettel kiképezve s bebutorozva, a falmezők — méretekben is hatalmas festményekkel kitéltve. A folyosókon márvány, kerámit és égetett agyaglap burkolat.

A pénztár-terem két oldalról ablakkal, közepén üvegtetővel megvilágított óriási csarnok, szölküttal és a közönség számára íróasztalokkal. A felülvilágítóban szem üvegfestmény pompázik.

A városház úgy, amint áll, beleértve a telek-szerzés 7.200,000 koronányi költségét is, 18.610,000 koronában van.

Ezután az új vásárcsarnokot néztem meg, amely igen szerencsésen megválasztott vasuti és utca találkozási pontban úgy van elhelyezve, hogy minden oldalról jól megközelíthető s így a forgalom ideálisan bonyolítható le. Maga a vásárcsarnok épülettömbje áll 4 csarnokból, ezek hossza 97 m., szélessége 17.3 m. és a padló-tól a gerincig mérve, magassága 20 m. E magas csarnokokat alacsonyabb épületek kötik össze, úgy, hogy az egész területe 11,650 m². E nagy térség világítása, felülvilágító nélkül, csupán oldalt magasan elhelyezett ablakokkal történik.

Az épület szerkezete pincétől a tetőig mind vasbeton. Vékony pillérekön mérés ivben összehajló bórdák tartják a vasbeton tetőlemez, mely kívülről cserépfedést kapván, szépen illeszkedik bele a környező épületek szintén cserépfedős csoportjába. A csarnok és áruhelyek padlója aszfalt, az irodáké linoleum, a mellék-helyiségeké pedig vörös, égetett agyaglap. Központi alacsony nyomású gőzfűtés, hidraulikus felvonók, hűtők, villamos világítás, csengő- és óra-berendezés, mind a legmodernebb kivitelben készült. Építési költség — nem számítva a telep

adminisztrációs épületeit, csupán a vásárcsarnokot — 3.059,000 korona. Ami, tekintve az óriási területet, elég alacsonynak mondható (m²-ként 262 korona). A tervezést és építésvezetést Schachner Richárd építész, városi építési-tanácsos végezte 7 tagból álló iroda segítségével. Ugyancsak Schachner építész terve és vezetése mellett épül — természetesen a városi építési hivatal más személyzetének segédkezése mellett — a *Schwabing-i városi kórház*. Az építést 1904-ben kezdték, ma még nincs minden épület készen, de a korábban megépült pavilonokban 700 beteg már ápolást nyer. A kórház 1300 betegre van tervezve, 178,000 m² területen (egy betegre esik 137 m²). A pavilonokban a jobb betegkezelés érdekében kisebb termek és külön szobák vannak bebutorozva, hogy így az egyféle betegségeknek is a könnyebb betegek elkülöníthetők a súlyos betegtől. A legnagyobb teremben csak 12 ágy helyezhető el, aztán vannak 6, 4, 3, 2, 1 ágyas szobák, a fentjárnoknak közös ebédlő s igen célszerűen elhelyezett mellék-helyiségek. Az egyes pavilonok fűthető, zárt folyosóval vannak összekötve a felvételi-, a műtő-, a központi fürdő- és a konyha-épülettel. Ennek földszinti része a beteg közlekedésre szolgál, az alatta levő pince mélységben fekvő része a halottak és szennyes ruha szállítására. Ez alatt fekszik még a fűtés, a vízvezeték és csatornázás csőhálózatát magában foglaló járható alagút; melynek hossza kerekén 12 kilométer!

A betegszobák s folyosók padlója linoleum, közvetlen a vasbeton födémre fektetve. A betegszobák falai mészfestékkel vannak színezve, fent fehéren hagyva, a mellék-helyiségek fehér fayence lapokkal burkolva. A műtő-teremben 50 cm. oldalmeretű lapok vannak a falon s 30 cm. méretű világosszürke márványlapok a padlón.

Remekül vannak berendezve a clozett és fürdő-helyiségek, nemkülönben a központi fürdő-ház és konyha-épület, mind a modern higiénikus követelményeknek megfelelően pazar kiállításban.

Az egész telep központi gőzfűtéssel ellátva. Építési költség 16.800,000 korona, amiből egy-egy betegágyra esik kicsi híján 13,000 korona. Ez aránylag magas egységárat érthetővé teszi a kis betegszobák és az összekötő folyosók alkalmazása, a külön épületeket elfoglaló műtő- és fűtőberendezés, továbbá a főépületbe foglalt katolikus templom, ülésterem és a külön álló nővérház építése.

Az épületek külső megjelenése igen egyszerű, a telepet körül futó falazott kerítés hossza vonala igen ötletesen van sarok házacskákká, nagyobb kapuszerű nyílások és mintás falátörésekkel megszakítva s élénkítve. A népies

és népművészeti formák stilizálva vannak felhasználva.

Ugyancsak ezt láttam, de fokozott mértékben az iskola-épületeken. Erőteltjes népies színezés az ajtókon, folyosófalakon. A tanteremajtók egyszerűak, csak a bejáratí ajtók kétszárnyúak is itt a belépésnél szilárdan álló szárny olyan tolvázzal van felszerelve, hogy a kimenetnél egy kilincs nyomásra nyílik. A tanteremekben, tornateremben s folyosókon mindenütt linoleum burkolat, a falon mosható olajfesték lábazat, színes mintával, minden terem előtt kábel ruhatar, a folyosón felszökő vizugárú ivókút. Tölgyfa lépcső vasbeton alátámasztással. A souterrainban főzőiskola a leányok, asztalos-, lakatos műhely a fiúk számára és szépen berendezett fürdő az összes növendékek használatára.

Ilyen rövidszavak feljegyzéseim ; de ezekben egészen meglevenedik előttem az a két emeletes iskola-épület, kavicsos játszóterével, melyet folyondáros lugas vesz körül az utca felől. Egyebekben nincs is semmi különös megjegyzésre méltó, mert az ott egészen természetes, hogy külsejében, minden apró részletében német az épület. De hogy nálunk, a debreceni nagyerdőn is ilyen német legyen az egyetem, arra azt hiszem, semmi szükség nincsen, sőt igen szomorú jelenség, de hiába emeltem ellene szót!

A népies, a nemzeti motívumok megbecsülését mutatja még az új igazságügyi palota, amely tömeg osztásában és díszítésében egészen a német falusias faarchitektúrára emlékeztet s miandazonáltal tagadhatatlanul monumentális.

Karlsruhe újabb építményeiben igen szépen egyeztetni össze a modern szerkezetet a népies formákkal. Különösen sikerült az egy román alaprajzu vörös téglás templomnál. Egy mellékutcaját pedig rendkívül festői kiképzésű házacskákat szegélyezik, egyik ötletesebb kiképzéssel, mint a másik, de mindegyik a vonzó családi háznak valóságos remeke. A román stílu nyers téglá homlokzatu *krematoriumot* csak kívülről láthattam, körút veszi körül, s az urnák a kanyargó ut mentén vannak a bokrok közé elhelyezve.

Frankfurt a Majna mellett, székházának 1405-ig visszamenő történetével, ép úgy, mint modern alkotásaival egyaránt megkapó város.

Láttam a városházán a „Rómer” néven közismert épület csoportnak — melyben az ünnepi termek vannak — képét 1612., 1658., 1742., 1885. és 1908-ik évből. Mindegyik egy-egy művészeti bizonyítéka annak, hogy az egyes korok világnézete, építőművészeti fel fogása hogyan érvényesül. A gót alapvonalakat

hogyan rontja meg a barok-kor díszítése ; ezt ismét elsöpri az idő és sima kőkereteket kapnak a nyílások, míg végre a jelenlegi gazdag német gót kiképzéssel restaurálják.

Ez épülethozothoz csatlakoznak az új városház színpompás vörös homokkő épületei. Ugyanis, a városház helyén állott magán házakat megvásárolták az új építkezés céljára, de a korábbi utcát a forgalom zavartalan lebonyolítása érdekében meghagyták továbbra is, csak egy hidon vezetett zárt folyosóval kapcsolták össze a hivatalos helyiségeket.

A „Rómer” nagy múltjának sulya alatt új épületet nem egységes stílusban képezték ki, hanem Frankfurt történeti fejlődésének kifejezésekként: a gyűléstermet magában foglaló részt német renaissancában, a déli szárnyat a gótból renaissancében átmeneti stílusban, míg az északi épületet, tekintettel az előtte álló Pál-torony klasszikus formájára, német barokk homlokzattal látták el.

A déli épület sarkán két torony van, a magasabb 70 m-re nyúlik fel s hű másolata egy 1346. évben épített és 1765-ben lerombolt gótikus toronynak. Ilyen hagyományok mellett érthető a régi stílus föllevenítése!

Az egész épület szobrász munkával gazdagon van díszítve, úgy a homlokzaton, mint a lépcsőházakban és gyűléstermekben.

A városház építési költsége 6 és fél millió korona volt.

A városi kórházat mostanában bővítették egynehány pavillon közbe építése által, ennek folytán a különben sem nagy terület szinte szűfoltta vált. A bejáratnál van elhelyezve egy mentő állomás, betegszállító automobillal ellátva.

Egyébként modern a felszerelés a beteg pavillonokban is. A műtő terem padlója fehér márvány, amin csak gummi cipőkben engedik meg a járást.

Nagyon szépen van felszerelve a gyermek pavillon. Csupa fehérség ott minden, bájos gyermekképekkel a falon, s a nappali helyiség tele játékszerezellel. De még az ágyacskában is a fekvő beteg mellett kicilliant egy-egy baba, s a másik, míg a kötést ujitotta meg rajta az ápolónő, ugyancsak gyomrozta a paprikajancsit.

A kórházi gondnok zivés készségét, amelylyel mindent megmutatva körülvezetett, csak az agok menhelye igazgatójának szivessége multa felül, aki igazán pincéttől-padlásig, a hullakamrától az ő magán lakásáig egy egész déléltől mutogatva kalauzolt.

Ez a menhely két részből áll : 250 teljesen vagyontalan ápolat számára az egyik és 70 némi vagyonnal bíró számára a másik szárny, akik

a lakásért és ellátásért fizetnek, de nincsen hozzátartozójuk, akiknek körében leélhetnek hátralevő napjaikat. Ez osztályon a velük együtt megvénült butoraikat is bevihetik az ápoltak, hogy lehetőleg a megszokott környezetben maradvan otthoniasan érezzék magukat.

Az épületben az ápoltak és ápolók szobáin kívül protestáns és katolikus templomok, egy közös étterem vannak ügyesen elrendezett folyosókkal összekötve, a nemek megfelelő elkülönítésével.

A lépcsők és mennyezetek vasbeton, a padló linoleum; a lábazati falburkolat a nappali, folyosó és lépcső helyiségekben mintás portland-cement vakolat, csak kevésbé bemélyedő díszítéssel, hogy könnyen mosható legyen és sokkal olcsóbb, mint a falburkoló lapok alkalmazása.

A hálósobák fala olajfestéssel van mintásan mázolvva, a nappaliak tapétázva.

Kívül az épület kőlabazata fölött fröcskölt homlokzatában színes betét díszítésével és a belső beosztást kifejezésre juttató csoportosításával igen életteljes szép képet nyújt. Ugy kívül, mint belül a díszítés, a színezés teljesen népies.

A menhely gőzfűtéssel, hideg-meleg vízvezetékkel, saját villamos tepleppal van ellátva, megjegyzem, hogy úgy a főzés, mint a mosás forró gőzzel történik, csupán a hus sütéshez van gáztűzhely beállítva.

Az építést, mely 3 évig tartott, a város magas építési ügyosztálya tervezte és vezette az a kert rendezéssel, kerítéssel együtt 1.300.000 koronába került, tisztán épület előállítás költségeiből egy beépített köbméterre kerekken 23 korona esik.

A helyiségek behutorozása 180.000 koronába került.

Frankfurt újabb létesítményei közül felemlendő még a hatalmas „Festhalle“ = „*ünnepek csarnoka*“, melynek ellipszis alap alakjához szögletesen csatlakoznak az előcsarnokok. A belső terem hossza 111·5 m, legnagyobb szélessége 67·5 m; a padló alapterülete megközelíti a 6000 négyzetmétert. A kupola felülvilágító felülete 2000 m². E méretek némi képet adnak a csarnok nagyságáról, mely még köröskörül ruhatárral van övezve s karczata szép belső lépcsővel is összekötve.

Újabb iskolái közül egy fémipari szakiskola és a Viktória-leányiskolát néztem meg.

Az ipari szakiskolának hatalmas előcsarnoka egyuttal muzeum is, ahol a különféle ásványok, fémek s azok feldolgozási módjai ki vannak állítva.

A Viktória-iskola megkapó csoportosításával és jellegzetes homlokzat-képzésével megszűröl elárulja az épület rendeltetését. Kőlabazat

fölkött egészen simára vakolt fal, amit semmiféle párkány meg nem tör, nyugodt megjelenést biztosít.

A tantermek szerint csoportosított ablakok sorát csak a díszterem nagyobb ablakai szakítják meg, gazdagon díszített orom fallal.

Belsejében kőlépcső, a széles folyosón recés keramit lap burkolat, itt vannak a fogasok is, a tanteremben tölgyfa padló, folyosó és lépcsőház gazdag népies festéssel, az ajtók erőteljes színű mázóval.

Az udvar kavicsolt, a járda bazalt törmelékű betonlap.

Meg kell még Frankfurttal kapcsolatban említenem, hogy a *közillemhelyek* milyen praktikusnak vannak elhelyezve. A parkokban egészen a környezethez illő festői kiképzésű házikók ezek, míg a forgalmas tereken a földalatti vannak elhelyezve, csak a bejáratnál álló felirati tábla árulja el helyét; a fayence lap burkolattal és öblítéssel azonban mindenütt pazarul látnak, úgy hogy a legkisebb rossz szag nem érezhető.

Wiesbadenben a festői elrendezésű pályaudvar s vele szemben virágos park adják meg a város jellegét.

A városház szabad téren fekszik, szép német renaissance alkotás, ugyancsak ilyen a rendőrségi palota is, de nem elég érdekes, hogy részletesen leírjam.

Körülbelül ez áll a fürdői épületekről. Remek szög villák láthatók a város keleti felében. Új létesítmények a „Gutenberg iskola“ és a „Luther templom“. Mindkettő remekül képviseli a mai kor architektónikus felfogását: az anyagszerűséget, a külső kiképzés és a belső elrendezés teljes összhangját. A templommal össze van építve a lelkesi hivatal, a lelkesi és egyházi lakása; festői elrendezésében, melyből a harangtorony emelkedik legmagasabbra négyzetletes, párkányokkal meg nem szakított hatalmas törzsével, mellette az igen meredek templomtető sötét pala fődéssel s a torony tövében két emeletes lakóház, mely hasonlóan meredek tetőzetével is alig éri el a templomtető eresztét. Az iskola remek vöröstégla kiképzésével köti le a figyelmet.

Innen Köln-ig a Rajna völgyén utaztam. Az esős, borongós őszi idő azonban nem engedte, hogy teljes pompájában érvényesüljön annak természeti szépsége, melynek egyes pontjait az emberi kéz és elme egy-egy jól elhelyezett várral, kastéllyal valóban megkoronázott.

Köln képét karakterizálja a gót-stíl közismert dísz, virága, a dom s a középkori hagyományokból kivált gót és román templomok és a szintén román Rajna-híd.

A városház is középkori maradvány sötét, szellőzetlen belső előcsarnokával.

A régi épület élé a renaissance-kor gazdagon díszített arkádós csarnokot emelt, ami még inkább elsőtéti a mögötte levő helyiségeket. Sokkal célszerűbb beosztása a szép német renaissance külsejű rendőrségi palota, a miénkhez hasonló folyosó elrendezéssel, azzal a különbséggel, hogy a börtönök földszinten vannak s a magánzárkák 1'35 m. keskenyek.

Köln vásárcsarnoka olyan, mint valamelyik kerületi vásárcsarnok Budapesten.

Munkás közéleti hivatal céljára külön épületet találtam, mely célszerű elrendezéssel iroda- és tágas váró helyiségeivel igen jól felel meg rendeltetésének.

A parkokban többnyire ott van az elkerített gyermek játszótér. A bokrok tövében körülfutó pad, kavicsos tér, középen homokrakás s egy folyton csobogó ivókút, no meg egy személgyűjtő kosár az egész berendezés, s öröm nézni, milyen otthoniasan játszanak itt a szegény néposztályi gyermekei.

Düsseldorf, a német képzőművészeti élet egyik központja lévén, érthető, ha a városképben a művészi hatások érvényesülnek, így pl. a Rajnapart kiképzésben, vagy a parkok, alleék elrendezésében. Innen van bizonyára a szobrok kifogástalan elhelyezése is.

A „Königs-Allee“ közepén viz van, két oldalt fasorral szegve, az utcakeresztezeseknek megfelelően hidak, s a széles gyalogjárók közt a kocsitaut.

Az „Alleestrasse“ közepén széles sétaut, ebbe esnek a szobrok két oldalán, a kocsitautak s ugy gyalogjárók. Itt láttam először a modern áruház tipikus példáját, a Tietz-félet, ahol t. i. a földszinttől a padlásig egybe nyitott belső csarnoknak megfelelően kívül is a földszinttől padlásig nyulnak az ablakok.

A Rajnapromenáde faragott kő-korlátját megszakítják a lejáró lépcsők és pihenő terraszok, a kandeláberek és ivlámpák díszes kőoszlopai s ezek együtt igazán festői képet nyújtanak.

Igen tanulságos volt itt a *városok kiállítása*. Ezen volt első ízben közszemlére téve a „Nagy Düsseldorf“ beépítésére hirdetett tervpályázat nyertes tervéi. E tervben látható volt, hogy a „Nagy Düsseldorf“ testébe elsősorban az ereket: a főforgalmat szolgáló vasutat és helyi gyors vasutat s ezek után utcai forgalomra a villamos hálózatot s azután a tűdőt: a parkokat helyezték el. S csak ezek által megszabott keretekben tervezték az utcahálózatot.

A vasuti hálózatot meglehetősen fixirozta a környékkel való összeköttetés iránya, míg a parkok elhelyezésében már nagyobb változatoság van a tervekben. Az egyikben az épület-tömbök közé átlós irányban benyuló parkosávok

és kertvárosrészek vannak tervezve, míg a másikon a várost gyűrűként körülvevő széles park van, csatlakozással az ezen kívül lévő villa-negyedekhez.

Az épület-tömbök a zárt soru építkezésnél lehetőleg derékszögű négyszög alakúak, s ennek folytán az utcák csak enyhe hajlásúak, addig az előkertes építkezésnél az utcák valóságilag körvisek.

Érdekes *városszabályozási* esetek vannak térképben és fényképben illusztrálva a kiállításban. Ugyanis a mérnök vonalzója neki ment olyan utcárezletnek, olyan házcsoporthoz, melyeket a „Heimatschutz“ mozgalom történeti jelentősége vagy városkép szépsége szempontjából kikerülendőknek s meghagyandónak érdekesített. Ilyen esetekben mindig lehetett módot találni, hogy a forgalom érdekei is megóvassanak, anélkül, hogy az érdekes épület vagy szép utcárezlet áldozatul esett volna.

Megállapítható e példákban, hogy a városszabályozási tervet mindenütt ugy tekintik, mint egy általános alapot a városrendezés végrehajtására, de amit a részletes kivitelnél a város karakterének, egyes szép részleteinek megvédése, olykor csak egy szép, terebélyes tölgyfa kikerülése végett esetről-esetre módosítanak.

A telkek beépítésének módozatai közt megragadta figyelmem egy olyan zárt soru építkezés, amely egyesíti magában a zárt soru építkezés előnyeit mellett a villaszerű építés előnyeit is. Ugyanis a zárt soru építkezés jóval olcsóbb, mint a villaszerű, kevesebb a költséges homlokzatképzés, s a telkek, a drága utcai vonalon — csupa utcai lakással — jobban kihasználható. De itt jön a különbség: csakis az utcai vonal építhető be zárt soru, több emeletes házzal, míg a telkek udvari része nem. Ez által a telekcsoport közepén szabad térség marad, melyet csak alacsony sövény választ el egymástól s képezi a házcsoport lakóinak kertjét, több helyt parkját, mert ugy van befásítva, hogy közébe a gyermekjátszóhely és a felnőttek sporttere is — elzárva az utca porától és lármajától — ideális elhelyezést nyer. *Essenben* a lakó-negyed ilyen beépítéssel van. Ha még előkerttel van a beépítés kombinálva, akkor csak a forgalom számára szükséges utak kihagyásával a kertvárosok higienikus előnyeit lehet olcsón biztosítani és a telket jól értékesíteni. S ez utóbbi szempont éppen a legfontosabb!

Németország ipart üző nagyvárosaiban égetővé vált a *munkások lakás* kérdése. Hiába küzdött ki magának a munkás magasabb munkabért, azt nem fordíthatta életfenntartása javítására, mert azt a jövedelmével egyidejűleg, sőt még rohamosabban emelkedő házberbe kellett fizetnie. Egyes nagy ipartelepek aztán ma-

guk vették kezükbe a lakásügyet és maguk építettek munkásaik számára a közegészségügyi követelményeknek ideálisan megfelelő — olcsó — és kívül-belül igen szép lakásokat. Másrészt pedig különféle házépítő érdekeltségek alakultak pénzintézetek bevonásával, ahol a munkás a szokásos házbérenél kisebb összegű évi törlesztéssel öröklajdonul is megszerezheti lakóházát a hozzátartozó kertcskével.

Valóságos harc indult meg a nagy bérkaszárnák ellen: kimutatják, hogy a bérkaszárnya nem csak a legrosszabb, hanem a legrágább lakásforma. A bérkaszárnya a lakásvizonyok súlyos és kulturelles rosszabbodását jelenti. A zsufolttság, a magas bér, a természet-től, sokszor a levegőtől és világozságtól való elzárás mind a családiasság, a gyermekeknevelés, az erkölcs és egészség rovására, mérhetlen kárára történik. Statisztikai adatokkal igazolják, hogy mily gyorsan terjed s mily pusztító hatású egy-egy járvány a nagyvárosi bérkaszárnyaiban s milyen kevés áldozatot tud szedni a kislakásokban. Ijesztő számok mutatják a bérkaszárnya gyermekhalandóságának nagyságát a kislakásokéval szemben. Egyik táblázat adatait feljegyeztem s az a következő:

Bérkaszárnyaiban Kislakásokban

Csecsemő-halandóság 100-ból	18-49	2-5
Tüdővész halandóság 100-ból	34-09	11-4
Katonai szolgálatra alkalmas 100-ból	50—	86—

Van statisztika arról is, hogy gyermekek a fejlődésben mennyire elmaradnak ott és mennyivel erőteljesebbek itt.

Ezekhez a nagy szociális előnyökhöz még hozzájön az a szempont, amit a bemutatott sok-sok kislakás-telepnl mindenütt érvényesülni láttam: azok külső szépsége! Bár azonos beosztással vannak is a házak, azért legtöbb helyen a külső kiképzésben olyan változatosság, izlés és csinoság nyilvánul, hogy az már maga otthoniassá, vonzóvá teszi a lakást s megőrzi lakóját a — korcsmától.

Feltűnt már korábban is a német városokban, különösen újabb részeiben bizonyos harmonia! Első sorban annak tulajdonítottam, hogy az önérzetes, a nemzeti érzést nem csak szónoklatokban, de tetekben érvényesítő német nem épít angol-, gót-, olasz-, renaissance-, mórés bécsi szecessziós stílusban, hanem csak *németben*! De még mindig kérdés maradt, hogy tudta azt az egyszerű, igénytelen lakóházat pl. az a kömüves mester ugy tervezni, hogy azon semmi fölösleges díszítés nincsen, csak szerkezetileg szükséges és elegendő tagozás.

A városok kiállításában megtaláltam a feleletet. Azért van a harmonikus városkép, azért van az egyöntetű, de nem egyforma, értelmesen díszített, szép kiképzés, mert a *hatóság csak így engedélyezi.*

Ugyanis a magas építési ügyosztályban, többnyire az ügyosztály főnöke, *épitész* vezetése alatt működik az építési tanácsadó hivatal. (Bauberatungsstelle.)

Ez a hivatal az engedélyezésre benyújtott terveket megbírálja: 1. abból a szempontból, hogy miként illik az utcaképbe; 2. célszerű-e az alaprajzi beosztás, ha nem az, megváltoztatja; 3. a homlokzati kiképzés tekintetében: nem csak letörlő a felesleges, értelmetlen — éppen ezért drága — díszítést, hanem megváltoztatja az egészek tömegosztását s előírja a jó és olcsó építési anyagot.

Ez a hivatal bírálja meg a parcellázási tervet is a célszerű és szép utcavezetés, a beépítésre alkalmas telektömbök alakítása tekintetében.

Sem itt, sem az építkezéseknél nem kaptafa szerint dolgozik a hivatal, hanem mindenütt az élet, a környezet s a telepviszonyok követelményei gondos mérlegelése alapján s az eredmény: szép, jó és olcsó építkezés, célszerű és gazdaságos parcellázás.

Látható volt a kiállításban a benyújtott építési terv, rossz alaprajzzal és kezdetleges homlokzattal, mellette a megváltoztatásra előterjesztett javaslat és végül a megépített ház fényképe. Ezekből értettem meg, miért nincsen az utcaképen a magyar városokban megszokott zürzavar; miért nem ágaskodik a kemény gót ház a lány olasz barokk mellett, miért nem lícitál egyik ház tornya a másakra s nem kiabál az egyik vöröstégla fala a szomszéd fehér vakolata mellett. Egyszerűen nem engedik! Első a *közérdek*: az utca, a város képe s csak azután jön, annak keretei közt az egyén érvényesülése.

A kiállított példák oly meggyőző erővel bizonyítják az építésztanácsadó működésének kitűnő eredményeit, hogy megalkotását a városunk fejlődésének irányítása érdekében föltétlenül szükségesnek tartom, s megvalósítását tisztelettel javaslom.

Egyes városokban (mint pl. Köln, Trier, Düren) a hatóság magas építési hivatala gyakorolja az építési tanácsadást; Düsseldorf, Barmen, Brühl, Weslár városokban az építési ügyosztályhoz beosztott bizottság-féle ez, melynek a hivatalon kívül álló tagjai is lehetnek. Végül van olyan építési tanácsadó szervezet is, melynek működése nagyobb vidékre is kiterjed. Nálunk, ahol nem nagy az építőművészethez értők száma, az építési osztály a közönség sorából volna az építési tanácsadásra kiegészítendő.

A kiállításban láttam az épülő *mainzi kórház* tervét. Pavillonos elrendezés, a betegek nemek szerint külön-külön épületben, a közbeszó fűrdő-, illetve műtő-épületek fűtött, zárt folyosóval összekötve, összesen 24 épületből fog állni, 733 ágygal, 4.800,000 korona építési költséggel.

A 900 ágyas *düsseldorfi kórház* 9.400,000 korona építési és berendezési költséggel épült föl 1907-ben. Homlokzata sajtolt téglá keretezés közt vakolt felületű, cserépfödéssel. Belső kiképzése és felszerelése a legmodernebb. A betegszobák előtt elterülő, délre néző kivekő csarnok valóságos virágoskert.

Még *Düsseldorf egyik temetőjének bővítési- és Bielefeld új temetőjének* elrendezési tervéről kell megemlékezni. Mindkettőnél az az elv érvényesül, hogy a temető fővonásaiban parkszerű elrendezésű legyen. Csak a fűt egyenes, sőt a düsseldorfbani még az sem; a sirtáblák közt körutak kanyarognak.

Az utakat erőteljes, sűrű bokor s fa szegélyezi, hogy az egyhangu sírorkok eltakarja. Az utsegélyt képező sűrű növényzetben kis tisztások vannak hagyva a családi- és diszír-helyek számára; melyek háromoldalról egy körül vannak zárva növényzettel, hogy egyik emlék a másik művészi hatását nem zavarhatja; s a járókelő csak akkor bukkan rá a síremlékre, ha közvetlen elébe ér.

Ílyen elrendezéssel nem olyan vigasztalan a temető képe, egészen más hatása, mint a sűrűn egymás nyakán ágaskodó síremlékek tömegének.

Félő azonban, hogy a temető elrendezése annyira új és annyira szép, hogy nálunk nehéz lesz az új köztemető ilyen beosztásához híveket szerezni.

Elberfeld. Vörös-homokkő városháza, a főbejárat fölött emelkedő hatalmas tornyával a német renaissance építészeti stíluszerű alkotása. A bejáratot az iparúzó város főbb iparága képviselőinek képe díszíti. Az ülésteremben a falburkolat fölött egy cimorsor vonul körül s a fölött hatalmas, a terem egész hosszfalát betöltő szindus falfestmény adja meg a feledhetlen benyomást, a gazdag faragással díszített asztal-vegekkel együtt.

A temető szélén álló református templom a négyzetből fejlesztett s a tetőfelé emelkedő nyolcszögletes kupolájával igen szép térhatású, külseje nemes román stílusban van. Elberfelddel összeépült Barmenben pedig egészen új lutheránus templom kötötte le figyelmem s nem hiába másztam meg érte e hegyet, — mert annak a tetőjén van, — de olyan nagyon egyszerű külsejű és mégis igen impozáns templomot még kéveset láttam. Igaz, hogy kőanyaga már

magában monumentálisra tette. Berendezése, festése és csillárjai, mint egészen modern, szép, művészi alkotások.

Elberfeldnek különben a *függővasutja* a legnevezetesebb. A Wupper folyócska két partjára támaszkodó rácsos vaslábak tartják a síneket, amelyen függve fut a villamos kocsi. Feledhetetlen látvány a közlekedési eszközök fejlődésére, ami a sonborni hídnál a néző elé tárulhat: a Wupperen csónak, partján a közúti villamos, fölötte a függővasut, a hidon egy gyorsvonat, s a levegőben Zeppelin léghajója.

Hamburg. Impozáns pályaudvarának óriási csarnokában eltérő ember, vonat. A középső csarnok hossza 200 m., szélessége 73 m., a két mellécsarnok szélessége körülbelül felényi. — Robognak a vonatok jobbra-balra, de azért nincs zaj, tolongás, nincs kérdés-ködé s mindenki megtalálja a maga peronját s a kitüntetett időben ott áll pontosan a vonat előtte. Nálunk a meglévő tábláskákat sem állítják ki a vonat mellé, menetrendszerű indulásról nem is beszélnek.

A városház, helyesebben *Tanácsház* (Rathaus), mert a *Stadthaus* külön épületben van, tehát a tanácsház dicséretére nincsen elég jelzőm.

Szép, tágas térségen szabadon fekszik, cca 110 m. hosszú homlokzat középen emelkedik ki a 112 m. magas, arányosan fejlesztett torony. Ami díszit a német renaissance építőművészet ismer, az mind teljes pompájában és stíluszerűségben rajta van. De nem a dísz, hanem az arányok teszik monumentálisá. Az első emelet megegyezik oly magas ablakaival kívülről jelzi a belső reprezentációs helyiségeket. S tényleg az egész emelet csupa fogadóhelyiség és ülésterem.

A homlokzat csupa faragott kő és szobrászmunka, a torony és tető fedése zöld patinás vörösréz.

A torony alatt van a főbejárat s azon az oszlopos előcsarnokba jutni, melynek két végében vannak a díszlépcsők, egyik a „Bürgerschaft“, másik a „Senat“ ülés és fogadóhelyiségeihez, irodáihoz szolgál. A polgárság nagy gyűlésteremtől a tanács ülésterméig, melyek az oldalhomlokzatok közepén vannak, mintegy 8 terem van közben a tér felé néző főhomlokzaton, míg az udvar felől ezek mögött fekszik a díszterem. Ennek hossza 41 m., szélessége 18, magassága 15 m.

Nem győzőm e sok helyiséget egyenként leírni, hiszen egyszeri végigjárásból csak a benyomás marad meg, de az bizonyos, hogy egyik gazdagabb, szebb, művésziességű kiképzésű, mint a másik. A legjobb és legszebb márvány-, fa-, bőrányag a falakon fentalálható,

azonfelül a sok szobor, kép, a termék hosszalát kítőltő falfestmény. Butorokban a műipar remekét, az egész padlót betérítő szőnyeg, a faragott famennyezet kristályüveg-csilláraival mind izlésről s gazdagságról tanuskodnak.

Királyi paloták berendezését elhomályosítja az itt látható fény s pompa. A 12 millió építési és berendezési költséget az épület nagyságához viszonyítva, kitűnik, hogy a beépített terület négyszögméterére 2000 korona esik, köbméterére 100 koronán felül. Pedig a városház már 1892-ben készen volt.

Összehasonlítással: az 1911-ben épült kulturház, a „*Vorlesungshäule*“, modern kényelemmel berendezett s higiénikus és tanítási szempontoknak megfelelő monumentális épületének beépített köbmétere 30 korona, s igazán úgy külső kiképzés, mint a belső díszítés és anyag szempontjából semmi kívánni valót nem hagy.

E kulturház négyszögletes épülettömb, az udvaron kereszt-alakban vannak az előadó terem és pedig a középben a 20 m. átmérőjű kupolás terem, ebbe 700 hallgatónak van ülőhely, a kupolás teremhez csatlakozik három oldalról, — mert a negyediken a ruhatár van, — egy-egy előadó terem, 200--200 hallgatóra s ezek előtere, illetve ruhatára a körülvevő négyszögű utcai épületrészben esik.

Ezzel az igen ötletes elrendezéssel biztosítva van az, hogy bár 3000 hallgató lehet egyidejűleg az épületben, egyik terem közönsége sem zavarhatja a másikat. A kisebb termek a hátsó szárnyban sorakoznak egymás mellett.

A főbejáratnál szemben a tágas előcsarnokban áll az intézmény alapítójának, Edmund J. A. Siemersnek fehér márvány mellszobra.

Mínt hogy a pincétől a kupoláig mindentütt masszív vasbeton födémszerkezet van, ami jó hangvezető, hogy ezt a hátrányát kiküszöböljék, a vasbetonfödémre laza habkő beton feltöltést, arra 8 mm. vastag parafa réteget alkalmaztak s úgy fektették le a linoleumpadlót. A falvakoláshoz a habarcsba parafa-darát keverték s a felületet simítás nélkül, durván hagyták. S végül ugyancsak az akustika érdekében a mennyezetet kazettásan képezték ki. Így aztán nincs is semmi panasz.

Hamburg nagy kereskedelme az utcaképpen is kifejezésre jut, azok a függőleges tagozású, a járdától a tetőig csupa ablak-homlokzatok nagyon jól jellemzik a belső nagy *áruházat*. Egyik-másik vöröstégla, egyszerű kiképzése mellett, csupán a homlokzat aránya és osztása által nyeri meg az impozáns áruház jellegét.

Tengeri kereskedelmének, hajó közlekedésének jelentőségét hangsúlyozza a *St.-Paulii kikötőhid* tömegében és arányaiban egyaránt

hatalmas épülete, 6 kikötő állomásnak megfelelő félköríves bejáró-nyílás adja az épület főtagozását, s ezek közt irodák és vendéglői helyiségek töltik be az épületet. A két végén erőteljes, faragott kőtoronnyal. Impozáns képet ad az épület, akár az Elbe, akár a város felől nézzük.

Ennek közelében van az Elbe alatti *alagut*, mely 1911-ben nyílt meg, 23 m. mélyen a járda szín alatt, 500 m. hszszu, két egyenként 47 m. átmérőjű donga boltozatos építmény ez, a falai fayance lap burkolattal, villamos lámpákkal gyönyörűen világítva, a leszállásra 2 személy és 4 teher lift szolgál.

A leszálló akna fölött álló kupolás épület modern formáival s díszítésével méltóan felel meg rendeltetésének.

Még a *központi temetőről* és *krematoriumról* kell megemlékeznem. A temető egy óriási park, a természetes emelkedések mind meghagyva, sőt lépcsőzetes feljárókkal szinte hangsúlyozva vannak; viszont a mélyedések, a csapadéki víz összegyűjtésével mint tavak vannak kiképezve s kezelve. A déli tő mellett terül el a gyönyörű rózsáliget. A széles fűt mellett vannak a díszsírhegyek. A kiemelkedő pontokon van a temetkezési kápolna, melyben a szertartás-terem mellett gyülekező hely, hullakamra és a pap váróhelyisége van elrendezve.

A *krematorium* vöröstégla szegélyes román stílu épülete, a köztemetővel szemben áll, egy nagy kupolás teremmel s egy égető kemencével, építési költsége 54,000 korona volt. Igen szép az urnaliget, tekervényes utai mellett virágok és bokrok közt vannak szinte elrejtve a hamvvedrek.

Lubeckbe csak azért mentem, hogy az égetett agyagtégla homlokzatokban gyönyörködjem. Volt is benne módom. A vasuti állomás falain már az fogadott. A középkori városkapuk, a tanácsház, a hatalmas Mária templom, muzeum, de újabb templom és iskola is mind vörös téglá homlokzaton, idom téglá tagozással és zománcos téglá díszítéssel. S igazi örömmel láttam beigazolva azt a régen hangoztatott felfogásom, ha nincs mód a faragott kővel való építésre, a nyers téglával sokkal inkább lehet szépét, monumentálisat alkotni, mint a követ utánzó vakolattal.

A *tanácsház*on a 13-ik századtól kezdve a 19-ig minden kor épített valamit, a kezdeti román, az erőteljes gót tagozások mellett a német renaissance különböző időt képviselő formái feltalálhatók. Gyönyörű szép belső kiképzése van a díszteremnek, ahol a fal és mennyezetet faburkolat faragványai mellett a sík felületeket kincset érő intarszia díszíti. S volt idő, midőn a világos alapon szépen érvényesülő berakást nagyon hívságosnak találták és az

egészet feketére mázoltatták. Csak az újabb kor szüntette meg e barbárságot s lekapartatván a festéket, napfényre hozták e műipari remeket.

A *vásárcsarnok* a háztömbök közé van beékelve, vasoszlopokon nyugvó sched-tetővel, fedett csarnokához négy utcáról van a hozzáférés.

Berlinben akaratlanul is folytatnom kell a nyers téglá építkezés dicséretét, mert a *lancess-ház* itt is ugyancsak vörös téglá épület, szintén ilyen az anyagvizsgáló állomás épülete, s az „*Oberbaumbrücke*” árkádjai, gazdagon tagozott pártázatával, oromfalaival, és sarok tornyocskáival. A Charlottenburgi „*Epiphaniás*” templom, vagy a thürvényszéki palota sima téglafal felületei egyenesen azt az elvet igazolják, hogy nem szükséges téglából a kőpárkányokat utánozni, az anyagszerű kiképzés a leghathatósabb. Mindezek bizonyítják, hogy a nyers téglá kiképzés az időjárás viszontagságainak ellentáll s monumentális építkezésre is alkalmas.

Ezt ugy futólag állapíthattam meg, mert a hirtelen téliesre fordult idő bevert a muzeumokba és kiállításokba.

A japán kiállítás műtárgyai közt láttam szekrény vasalást, könyvsarok díszítést, melyek körvonala és szivalaku kivágása egészen hasonló a magyar népművészeti formákhoz. Ugy látszik a nép lelki világa és művészi érzéke a fejlődés bizonyos fokán azonos.

Berlinből ez alkalommal nem sokat láthattam, mert jött a haza rendelő távirat. Most nyáron újból jártam ott, de ennek a világvárosnak óriási aranyu középítkezéseiről, monumentális utca- és térrendezéséről nem lehet rövid idő alatt olyan képet alkotni, hogy arról részletesen lehessen beszámolni. Csak az ezen év elején megnyílt *krematoriumról* kívánok megemlékezni, melyet épen Berlin arányaihoz mérten kicsinynek s elhelyezésénél fogva is szintén jelentéktelennek kell mondanom. A weddingi Názárethi temető egyik szögletében áll, igaz, hogy ezt a „Halotthamvasztó egyesület” létesítette. A nyolcszögletű kupolás csarnok mint urna csarnok már korábban megvolt, a múlt évben szerelték fel az égető kemencével, s tervbe van véve még egy 17 méter széles udvar, körül több emelet s urnacsarnok építése is. A mai nagy csarnok 16 m. átmérőjű szabályos nyolcszögletű s 17 méter magas, melyet két körülfutó erkély oszt meg, s úgy itt, mint a souterainban az egész falfelület hamvvedrekk elhelyezése céljából apró fülkékre van osztva. A nagy csarnok mellett vannak a gyászolók és a pap váró helyiségei.

Külsője egyáltalában nem mutatja az épület rendeltetését.

Annál inkább kifejezőbb s úgy megjelenésben, mint méreteiben impozáns *Leipzig krematoriuma*, mely ezidő szerint a halotthamvasztási technika legmodernebb, legtökéletesebb alkotása. Úgyanez áll a temetőre is, amelyben áll a „*Südfriedhof*”-ra. Ez a park elrendezési temetőnek gyönyörű példája. Amilyen elrendezésről a düsseldorfi kiállításban tervet láttam, azt itt hatalmas nagy területen jól megvalósítva találtam. A kanyargós utakon, a bokrok-alkotta fülkébe állított siremlékek igazán festői szépek s egymás hatásának zavarása nélkül külön-külön érvényesülnek.

Az egyszerű sirsorok pedig úgy vannak kezelve, mint egy nagy gyeptábla, amelyben csak a kereszt és az annak tövében levő kis virággy jelzi a sírhelyet. Ellenben kiemelkedő sírdomb sem itt, sem a müncheni „*Waldfriedhofban*” egyáltalában nincsen. Ezáltal bármilyen szűk mérettel vannak is kiosztva a sírhelyek, az nem tűnik fel s nem hat zavarólag. Az egyseges zöld mező apró siremlékeivel és virág foltjaival nem egy zsufozt temető, hanem virágos kert gyönyörű képet nyújtja.

Ebben a remek környezetben fekszik a krematorium és egyuttal ravatalozó román stílu épület csoportja. Középen emelkedik a nagy kápolna, ettől jobbra és balra fedett folyosóval összekötve a két hullacsarnok egyenként 20–20 halottra berendezve, őrszobával és boncteremmel. Ezekről ismét jobbra-balra két kisebb kápolna szintén fedett folyosóval összekötve a hullacsarnokkal.

Ez épületeket árkádok sűrűn zárják körül, az árkádok hossza 120 m., szélessége 70 m. Hátsó vonalába esik az *urnacsarnok*, amelyből két igen monumentális lépcső vezet le a mélyebben fekvő urnaligethe. Erről tekintve az épület komplexumot, rendkívül szép, festői csoportosítást tüntet fel. Mig előlről a nagy kápolna szentélye fölött emelkedő 80 m. magas harangtorony az árkádok hosszu áttört vonalával szigoru ünnepies megjelenést, monumentális külsőt biztosít.

Már távolról megállapíthattam a leirt építészeti szépségeket, a belső kiképzését azonban egyszerűen elragadóan találtam s igaz gyönyörűséggel szemlélttem. A főbejárat hatalmas boltíve alól a nagy kápolna előcsarnoka nyílik: fagerendás egyenes menyezet a gerendák sötét-kék alapszínét a népies művészet erőteljes virágdíszre élénkíti, a lelőgő csillár hat égőjét összefoglaló arbrons áttört díszítése ugyanaz a váltakozó szines dísz, mint amit ebédlőm csillárjához én is rajzoltam; a bejáró ajtó üvegmozaikja: primitív népies motívum. Maga a nagy kápolna is megbecsülése a népművészetnek; a fődélszék faszerkezete a falusi zemplo-

mok mintájára szabadon látszik a templomterbe, a kötőgerendák és szarufák élei élénk színű díszítéssel hangsúlyozva, s az egész szimpompájában harmonikusan fedi le a kápolna mintás festésű falait. Befogadó képessége 600 személyre van tervezve, míg a két oldal-kápolnáé 200—200 személyre. Ezek közül a nyugatit a felekezeti-nélküliek temetkezésénél használják. Mindegyik szertartásterem körül van helyiség a gyászolók, a szónok számára s bár a termeket a földbe temetendő halottak ravatalozására is használják, az oltár, illetőleg a szószék előtt a víznyomással működő sulyesztó van, amelyre a koporsót helyezik s míg az ott leszáll s az arra való kocsit a hamvasztó kemencéhez szállítják, addig a hozzátartozók is lemehetnek a kétoldalt elhelyezett világos s kényelmes lépcsőkön a földalatti kupola csarnokba, melyből a 3 kemenec szája nyílik.

E csarnokot lépcsők színes ablakain kívül 8 gazdag színezésű kerek felülvilágítója látja el nappali világossággal. A kemencékkel csak egy 10 cm. vastag betonfal választja el. A kemencék füstjét két 22 m. magas kémény vezeti el s füstcsökkentés céljából a fűtést kokszal végzik. A hamvasztó mögött az árkádos sírboltok sorában fekszik az urnacsarnok, *Kolumbárium*, apró fülkékkel tele építve.

Az árkádos sírboltok az el nem égetett halottak eltemetésére vannak szánva, azzal a kötelezettséggel, hogy az árkád falába tartozik a család monumentális sírleket állítani. A Sűdfriedhofot és összes épületeit a városi magas építési osztály tervezte Scharenberg építész, építési tanácsnoknak vezetés alatt.

Talán hosszasan is irtam le a lipcsei temetőt, de annyira mintaszerűnek tartom az eddigi látottakhoz képest, nem is említve a pisai, genouai vagy akár a milánói olasz temetőket, melyek valósággal sírkő raktárnak mondhatók a parktemetőkhez képest, hogy érdemes — köztemetőnk létesítése küszöbén — foglalkozni vele.

Lipsee ugyan minden tekintetben figyelmet érdemlő város. A régi erdők helyén széles park-sáv veszi körül a belvárost, monumentális épületekkel szegve A külvárosok közé óriási fásított területek ékelődnek be, mind a város higiénia nagy érdekei szolgálatában.

A városi *sékház*, a tanácsház, tíz évvel ezelőtt épült Licht városi műszaki tanácsnok terve szerint valamivel nagyobb beépített területe van, mint a münchenienek. 101-5 m. magas középtorony mellett gazdag tagozással van csoportosítva az öt oldalra néző épület; s ez öt homlokzat az épületrész jelentősége szerint különböző módon van kiképezve. De a főbejárat, amely fölött a tanácssterem is fekszik, két erőteljes négyszögletes torony közé foglalt magas

oromfallal van hangsúlyozva; hasonlóan az ünnepi nagy csarnok két emeletre terjedő magasságát a hatalmas ablakok jelzik kívülről is. Stílusa a német barok és renaissance motívumainak a tervező egyéni felfogás szerint összerakott keveréke, a városkép szempontjából igen jellegzetes a szerencsés csoportosításban.

A faragott kő homlokzat gazdag szobrász díszre szinte folytatódik az előcsarnok, a díszlépcső és díszterem márvány oszlopaiban és mellvédje dombor műveiben.

A fanácsterem kerekén 200 m², a gyűlésterem 300, a díszterem pedig 560 m² területű.

Építési költsége kerekén 10 millió korona.

Legujabb, még be nem fejezett építkezése a *pályaudvar*, melynek nagyságáról fogalmat nyújt az, hogy főhomlokzatának hossza 2 m. híján 300 méter s építési költsége 162 millió koronában van előírva. Nagy méreteihez megfelelő arányai vannak s kiképzésben szakít a nagy előcsarnoknál hagyományos s templomoktól kölcsönzött félkörű nagy nyílásokkal, hanem az épület kereskedelmi jellegének megfelelően az áruházaknál is szokásos keskeny, de 4 emelet magassága alakoztatás van az óriási előcsarnokon. S mindenféle értelmetlen torony, oromfal kiemelkedés nélkül a jól választott arány s főmegasztás és a nemes építési anyag a kő, monumentálisá teszi.

A városról elég ennyi, lássuk a kiállítást.

(Vége köv.)

Az erdőkertészet hatása az éghajlat hőmérsékletére és csapadékeloszlására.

Irtta: Dr. Hegedűs István aljegyző.

(Folytatás.)

Igaz, hogy az erdőkertészet és erdőgazdaság kezdete a csemeteültetés, a fanevelés nehézségeivel küzd; de aztán a fásor, a pagony és erdő ép oly öntudatos szerves életműködést mutat, akár az állat, mely ösztönszerűleg keresi táplálékát s gondoskodik önfentartásáról s a későbbi generációkban fajfenntartásáról is. Így magyarázható meg az őserdők keletkezése, melyeknek csemeteit nem emberi kéz ültette s évezredek során keresztül óriási területekre történt elterjedésüket nem erdőmérnökök kormányozták. Európa éghajlatának változása összefügg erdeinek irtásával és gyarapításával.

Okos és észszerű beosztás mellett a faültetés nem ellensége a növénytermelésnek még a földtáblák szélein sem. A meleget kedvelő tengeri talán az egyetlen, amely a lombos fa árnyékát kissé megsínyli, de ezen a faápolás könnyű fel-

adata segíteni, részint ritkítás, részint fölnyesés által. Egyik olaszországi utamban megfigyeltem, hogy Olaszországnak épen a legtermékenyebb vidékei Piemont, Lombardia és Venezia azok, hol a fává nevelt szőlőtőkék az eper-, itt-ott füge-, alma-, körte- s cseresznyefákkal egymás mellé ültetve szegélyezik a földtáblákat. Az erdőkertészet ezen alakja az erdészet, legmodernebb kulturművelete, mely a nyugati államokban is mindenütt föltalálható. A Pó völgye Hollandiára, az északolaszországi szőlőművelés délfranciaországra, míg a délolaszországi Spanyolországra emlékeztet.

Az erdőkertészet földszegélyező alakjának a sok között legfontosabb előnye az a hatás, melyet a hőmérsékletre és csapadéokra gyakorol. Olasz-, Francia- és Spanyolországokban pótolja a szőlőtöke karóját, s védelmet nyújt a szőlőtökének a gyakori viharok ellen. A földtábláknak csalhatatlan természetes határt alkot, továbbá ami szintén nem megvetendő, értékes tüzi és szerszámfát ad majdnem ingyen, s ami szintén fontos, hogy 3—4 méter mélyről a talaj- és esővizen felszivott tápanyagokat összel level alakjában a föld felszínére teríti, s ez által azt évről-évre egyforma szorgalmoml javítja, értékesebbé teszi. Ha pedig az erdőkertészet a nyugati és déli államokban előnyeiért otthonos, hol a klimatikus viszonyok az ottani gazdákat nevelésére kevésbé kényserítik, mért nem otthonos nálunk itt az Alföldön, és a szárazföldi éghajlat zsarnoki szeszélye égető szükségké tette és szinte parancsolja a fák ültetését? E kérdésre az a különbség felel meg, mely a Magyar- és Németalföld mezőgazdasága között van, mely körülbelül 100 évet jelent, ha ugyan ez idő alatt unokáinknak hibáinkat pótolni sikerül.

A csapadék képződés tehát szerves összefüggésben van az erdőségekkel, melyek mint a légköri nedvesség sűrűsítői, főként a szárazföldi éghajlat uralma alá tartozó területeken, óriási fontossággal bírnak közvetlenül a mezőgazdasági termelésre s közvetve az állattenyésztésre és ez okból a fa, illetve az erdő ily irányu jelentősége alig érinti a tengeri éghajlat vidékeit s kevésbé érdekli a hegyi éghajlat területeit, mint Amerika, Ázsia és Európa azon területein lakó mezőgazdáit, kiknek birtokán a szárazföldi éghajlat uralkodik, mert ezek létfontartási érdekeibe mélyen belenyúl a hőmérséklet és csapadékeloszlás kérdése. A meteorológiai megfigyelésekből összeállított statisztika adatai, vitát és ellentmondást nem tűrve, bizonyítják mint természeti törvényszerűséget, hogy a legtöbb eső mint átlagos mennyiség ott esik, ahol sok az erdő. A meteorológiai állomások megfigyelései, pontos feljegyzései és számszerű kimutatásai szerint a legtöbb csapadék Délamerikában van, ahol évenként átlag a lehullott eső vízmennyisége 1670 milliméter, míg Északameri-

kában csak 730 milliméter. Északamerikában Anebek és Ontario között levő legnagyobb erdővidék északon a Hudson öböl és a Labrador félszigetig terjed, hossza 2750, szélessége 1600 kilométer; evvel szemben Délamerikában az Amazon folyó völgyében és Brazília északnyugati részében óriási erdőségek vannak, melyeknek területe 5300 □ kilométer. Európa erdőterületei 300.000.000 hektárra tehetők, s ehez képest az átlagos csapadék mennyisége 730 milliméter, míg Ázsia déli- és középső részeiben, ahol nagy kiterjedésű fátlán puszták vannak, 536 milliméter, egyéb részein 635 milliméter, s végül Ausztrália fátlán síkságain 520 milliméter. A csapadék mennyiség tehát aránylagosan oszlik meg az erdőterületek nagysága szerint és amíg Brazília őserdejének földjére évenként 1 méter 75 centiméter vastag vízréteg hull eső alakjában, — addig Ausztrália fátlán sivatagjain csak 520 milliméter eső áztatja a nap fölmelegített levegője által kiszáraitott szomjázó talajt. Ezen törvényszerűség parancsát követve az egyhangú sik tenger, melynek felületén hegy és erdőségek ki nem emelkednek, dacára az óriási mennyiségű elpárolgásnak, sokkal kevesebb esőmennyiséget nyel el, mint a szárazföld, és pedig számokban kifejezve az Atlanti-Oceán a Közép- és Balti-tengerrel évenként 57 millió köbméter eső vizet, a Csendes-Oceán 20 milliót, az Indiai-Oceán 18 milliót, a Jéges-tenger, tekintettel az elpárolgás, vagyis a vízforgásának nehézségeire csapadék révén csak 9 millió köbméterrel gyarapszik. Hó és eső alakjában a szárazföldre évenként 122 millió köbméter csapadék hull, melyből csak 25 millió fut a folyóvizek medrében tengerbe. Ez a törvényszerűség, mely a csapadék mennyiség eloszlását a világrészek között szabályozza nagyban — kicsinyben meg van az egyes államterületek kerekein belül is; ezért van az Alföldön sokkal kevesebb csapadék, mint az ország hegyes-és erdős területein. Hegyeket az Alföldre nem hordhatunk —, kár is volna, de az erdő csapadék szabályozó hatását a fáülettel mozdítsuk elő, és emancipáljuk az Alföldet a szeszélyes szárazföldi éghajlat zsarnoki uralma alól.

Folyt. köv.

HIRROVAG.

— **Lapunk munkatársainak és olvasóinknak boldog ünnepeket kívánunk.**

— **Karácsony ünnepén.** A szeretet ünnepén elpihen a munka és lelkünk levette a föld porát, Istenhez emelkedik az ünnepi órákban. A betlehemi kis bölcsőben szendergő isteni gyermek, ki

az emberiség megváltására jött a világra, tanítson meg bennünket az ő követésére. Feledjük el e napon az élet vásári zajában kapott és adott sebeinket és ígérjük meg, hogy a béke, kölcsönös türelem és az egymást megbecsülés jegyében fogunk dolgozni városunk nagyságáért és közállapotaink megjobbulásáért. Kössön össze bennünket a közös munkában a szeretet és míg törhetlen harcossai leszünk eszméinknek, addig embertársainkban se lássunk mást, mint a becsületes munka és igyekezet emberét. Ma, midőn súlyos közgazdasági viszonyaink és az élet ezer gondjai nyomják lelkünket, felette szükségünk van arra, hogy egymást megértve, egymás nézeteit tisztelve, egymást támogatva feleljünk meg polgári kötelezettségünknek és ne nehezsítsük helyzetünket torzsalkodásokkal, mesterségesen kihegyezett ellentétekkel. Legyünk szízyben, erőben és akaratan egyek és különösen városunk ügyeinek intézésében egyesítsük szellemi erőnket, hogy nagy, szép, boldog és gazdag legyen városunk, mely mérhetetlen anyagi áldozatokkal igyekszik magát fellendíteni az ország második városává.

— **Közzülés.** Debreczen sz. kir. város törvényhatósági bizottsága folyó hó 23-ikán délután rendkívüli közgyűlést tart. A közzülés lapunk zártakor folyik. Tárgyai: 1. Tanácsai előterjesztés a lemondás folytán időközileg megüresedett törvényhatósági bizottsági tagsági hely választás utján betöltése iránt teendő intézkedések tárgyában. 2. Ugyanaz a rendőrségi palota felépítésére szükséges 800,000 K kölcsönre érkezett ajánlat tárgyában.

— **Vasutengedély.** A kereskedelmi miniszter a debreczeni—nagyvárad helyi érdekű vasút részvénytársaságnak Nagyléta-Vértes állomástól kiágazólag Kokad és Álmosd községek érintésével a bihari helyi érdekű vasutak Székelyhid állomásáig vezetendő szabványos nyomtávola helyi érdekű vasútra az előmunkálati engedélyt megadta.

— **Bizottsági tagválasztás.** A f. év december 12-én a Péterfia-u. kerületben tartott bizottsági tag választásnál megválasztottak: Király József, Kertész István és Nagy Lajos. A megbízatás egy évre szól. Ujabbban a Csapó-utcai kerületben üresedett meg egy bizottsági tagsági hely, amelyben Mayer Jenő városi számvérvővé nevezetett ki, ki hivatalánál fogva tagja a törvényhatóságnak.

— **Ünnepelés.** Molnár Antal, a Debreczeni Hitelbank vezérigazgatóját tudvalevőleg Ó Felsége a Ferencz József lovagkeresztjével tüntette ki. A kitüntetett igazgatónak f. hó 19-ikén szép és meglepő ünnepség keretében adta át Domahidy Elemér

főispán a lovagkeresztjét szép beszédben méltatva közgazdasági érdemeit, amelyet különösen a város körül szerzet. Mi is szívesen üdvözlöljük az érdemes férfit királyi kitüntetése alkalmából.

— **Hitelesítő közzülés.** A f. hó 18. és 19-én tartott törvényhatósági közzülés határozatait f. hónap 20-ikán délután 3 óraker hitelesítették Domahidy Elemér főispán előklésével.

— **Kinevezés.** Domahidy Elemér főispán a debreczeni tanyai állami elemi népiskola gondnokságába a megüresedett gondnoksági tagok helyére: Vecsey Zoltán földbirtokost, Kövy Lajos bankigazgatót, Levente István macsi uradalmi tisztartót, Trásy Géza földbirtokost és Csanak Jenő földbirtokost és nagybérliót nevezte ki.

— **Tanítók Fürdője alakuló közzülése.** Székelyudvarhelyen, ez évi december hó 27-én délután 3 óraker tartja a Tanítók fürdője Részvénytársaság alakuló közzülését. Fărădhatatlan munkássággal, kitartó lelkesedéssel ezén részvénytársasági szervezkedést Gyerkes Mihály székelyudvarhelyi ig. tanító sikerrel oda, hogy most megteremthetik a hazai tanítók társadalmi gyógyfürdójét, üdülő- és nyaraló helyét a csinos kulturváros: Székelyudvarhely határában levő és lombos erdő között fekvő kénes-sósvízű Szekje fürdőn; gyermeknyaraló-telepét pedig a fenyvesek közötti Homoród fürdőn. Ezen áldásos intézmény támogatására, a 25 K. értékű részvények még mindig jegyezhetők szervezőnél. A nagy társadalomnak is hathatós érdeke lévén, tanítók fürdője, tanulók nyaralótelepe létesítése, a további legmelegebb pártolásra ajánljuk ezen értékes actiót.

— **Adakozásra felhívás** néhai Dr. Balogh Ferenc mellszobrára. Debreczeni református theologiai akademiánk tanárkarától indult ki az eszme, hogy a f. év nyarán elhunyt érdemes tanártárs, egyházunk nagy tudományu hitbajnoka, főiskolánk mindenkoron való díszé és büszkesége, immáron csak néhai Dr. Balogh Ferenc theologiai tanár emléket egy, a főiskola belső területén felállítandó bronz mellszoborral örökítse meg, s az eszmét a tisztántu fötisztellett és méltóságos egyházkerület mult november hónapban tartott közzülésé elé terjesztvén, ez azt helyeslőleg vevén tudomásul, erkölcsi pártfogása alá fogadta.

Theologiai tanárkarunk engemet, tisztelettel alulírottat, mint főiskolánkban az elhunyt nagy tanárnak legregibb volt tanítványát s negyedfél évtizeden át volt tanártársát bizott meg az ügy anyagi részének vezetésével, az adakozásra felhívás kibocsátásával s a begyűlendő pénzek kezelésével.

Kibocsátom tehát e felhívást hazai református egyházunk mindenik kerületének egyházi és iskolai lapjai utján az egyház összes azon fiatalokhoz, lelkészekhez úgy mint világaikhoz, kik az elhunynak csaknem félszázadon át tartott tanári

működése alatt, tanítványai voltak is a kegyelet en hozzáz az említel mányaikat jövő 1: én azokat takaréki vén, a begyűlő ös. alakítandó szoborbi. Ugy tervezzük, hog egyházkerületi közg leplezzük.

Nem kértünk m hiszen ezekre megv volt tanítványai szárn csekély összeget, dis: néhai nagy tanártárs kezefét. A kegyeletes sőt mi is felkérjük a

széles' e haza minden részéből , vagy akiket hozzá bármi uton lékei kapcsolnak: küldjék be t mellszoborra szánandó adó 14. évi február hó végéig, s énzártári betétek gyanánt kezel szeggel annak idején a meg zottságnak be fogok számolni y a szobrot a jövő évi tavaszi yülés alkalmával már le is

nagyösszegű adományokat, néhai *Dr. Balogh Ferenc* a. Ha mindenik ad valamely es mellszobor fogja hirdetni unk tisztelt nevének emlécél érdekében lapunk olva z adakozásra.

Csiky Lajos,
református theol. akad. tanár.

— **Hirdetmény.** Debreczen sz. kir. város adóhivatala értesíti a város közönséget, hogy:

1. az 1914. évre szóló kamatteher vallo mási ívek 1914. évi január 1-től 1914 január 31-ig között;

2. a tőke-kamat és járadék adó alá tartozó jövedelem;

3. a IV. oszt. keresetadó alá tartozó jövedelem;

4. végre a III. oszt. keresetadó alá tartozó jövedelem 1914. évi január hó 20-ig a városi adóhivatalnál ingyen kapható nyomtatványon bejelentendő az illetékes adókievítőknél.

Figyelmezteti a városi adóhivatal a közönséget, hogy vallomásukat annyiaval is inkább adják be, mert ellenkező esetben adójuk a törvényben meghatározott súlyos következmények terhe alatt hivatalból fog megállapíttatni.

Debreczen, 1913 december 19.

Városi adóhivatal.

Közlések.

20.404—1913. Csorváson 1912. évben született Melár Katalin illetőségi ügyéből kifolyólag anyja, ki Opécskán, Arad megyében született s 23 éves, kihallgatandó volna, Nevezett köröz tetendő s feltalálásáról Békés vármegye alispánja értesítendő. Melár Katalin cigány nő és Must József cigány gyezmesterrel él vadházasságban, utolsó lekhelye Csorvás volt.

Gyula, 1913 december 5.

Alispán.

A. 429,491—1913. IV. A Budapesten 1893. évben született, állandó lakással nem bíró Joung Klára (szülei Joung Imre 1912. évi június hó

15-én Baján elhunyt hajóskapitány) hivatalnoknó illetőségének megállapítása vált szükségessé. Fölkérjük az összes hazai közigazgatási hatóságokat, hogy a nevezettet nyomoztatni s föltalálás esetén a saját és szülei származási és illetőségi viszonyaira vonatkozóan tüzetesen kihallgattai, a fölvett jegyzőkönyvet pedig közzánk megküldeni sziveskedjenek. Nemleges értesítések mellőzendők.

Budapest, 1913. évi nov. hó 8-an.

A székesfőváros tanácsa.

20,406—1913. ikt. szám. Csorvási születésű kiskoru Ajtai Péter illetőségi ügyéből kifolyólag szükségessé vált anyjának, Ajta Karolinának 24 éves cigány nőnek kihallgatása, ki legutóbb Csorváson tartózkodott, onnan azonban ismeretlen helyre távozott. Nevezett köröz tetendő, feltalálása esetén hollétéről Békés vármegye alispánja értesítendő. Nemleges értesítések mellőzendők.

Gyula, 1913. évi december hó 6.

Alispán.

*****

— **Hirdetések felvétele.** Értesítjük olvasóinkat és a hirdető közönséget, hogy lapunk kiadóhivatala (városi nyomda vállalat) a legolcsóbban vesz fel hirdetéseket. Ma, midőn a hirdetések közlési díja folyton emelkedőben van, lapunk kiadó hivatala a régi mérsékelt áron, olcsó egység árat számít. „A város”-t városunk legelőkelőbb közönsége olvassa és így a benne közölt hirdetések elérik az óhajtott célt.

*****

Debreczen sz. kir. város
könyvnyomda-vállalata
Debreczen, városház épület.

~~~~~

Készít mindenfélé nyomdai munkákat a legegyszerűbbtől a legdiszesebb kivitelig, jutányos árak mellett.

Karácsonyi és ujévi aján- dékul alkalmas könyvek.

Jrta: Koncz Ákos.

Szomorú órák.

Elbeszélések az életből. Ára 2 korona.

Ős Debreczen.

Elbeszélések. Ára díszes kiállításban címkép-
pel 3 kor. Tisztviselőknek 2 korona.

Debreczen város régi büntetőjoga és alkal- mazása a különböző bűnesetekben.

Ára 2 korona.

Elbeszélések az ifjúság számára.

Dr. K. Tóth Mihály rajzaival. 2 kötet. Ára
4 korona.

Debreczen szab. kir. város irásiban és képekben.

Sajtó alatt. Már most megrendelhető. Ára
1 korona.

Mindezen könyvek kaphatók a szerzőnél
Városi levéltár, földszint 7 sz. és vala-
mennyi könyvkereskedésben.

Közgazdasági Bank és Váltóüzlet Részv.-társ.

Debrecen, Piac-u. 59. Steinfeld-féle ház.

Elfogad betéteket betéti könyvekre és folyó (csek)
számlára.

Leszámitol váltókat és követeléseket.

Megvásárol és elad helyi és tőzsdén jegyzett ér-
tékpapirokat és illyenekre előleget és kölcsön-
öket folyósít a legjutányosabb kamatláb mellett.

Lebonyolít mindennemű tőzsdei ügyleteket.

Bevált szelvényeket és idegen pénzeket és ezeket
állandóan készletben tartja.

Hitelleveleket ad bármely európai bankpiacra és
eszközl idegen értékű átutalásokat.

Áruosztálya foglalkozik a gabona-szakmába vágó
összes üzlettel. Jutányos feltételek mellett
előlegeket folyósít új terményre.

Mindennemű felvilágosítással készséggel szolgál

Az igazgatóság.

Alföldi Takarékpénztár

Debreczenben, Piac-utca 16-ik sz. alatt:

Alaptőke 2.400.000 K. Tartalékok: 1.500.000 korona. Betét-
állomány nyolc millió korona. Érdekközösségben a
Pesti magyar kereskedelmi bankkal. — Üzletágai:

Takarékbetétek, csekkszámlák. Váltószámíto-
lás, törlesztéses és jelzálogkölcsönök. Érték-
papirok vétele és eladása, tőzsdei meg-
bízások, hitellevelek bel- és külföldre

Előleg értékpapirokra és árukra.

Eladó

a Kondorosi téglagyár-
nál, a diószegi uton 16
waggon porosz és salgó-
tarjáni köszén és 200
mm. oltatlan mész. Ve-
vők jelentkezhetnek a

Debreczeni Szadák
Bankjánál

Kossuth-utca 17. szám.

Saját áruktár, Safe-deposit (magánletéptéztár). Affiliált
intézetek: Kabin takarékpénztár r.-t. Nádudvari takarékpénztár
részvénytársaság. Hajdunánási gazdasági bank
000000 részvénytársaság. Flótktelep Vámospercs. 000000

Debrecen szab.kir. város Világítási Vállalata.

Elvállalja: légszesz- és villamos berendezések elkészítését világítási, erőátviteli, fűtési és főzési célokra. A gáz- és villamos világítás jobb és olcsóbb a petróleumnál. Gázzal sütni és főzni sokkal jobb és félannyiba kerül, mint fával.

Gázfűtés kandallók és fűrdőkályhák minden másnál tisztábbak, kényelmesebbek, biztonságosabbak.

A villamos motor legcélszerűbb és legtakarékosabb hajtóerő a világon.

Szép és olcsó lámpák, csillárok és hozzávaló felszerelések kaphatók.

Elsőrendű pírshén (kocsz) porosz köszén.

Fekete köszén-kátrány fatárgyak és épületek megvédésére.

Élső minőségű ammoniak sulphat (legbecsesebb nitrogénlégény tartalmú műtrágya.)

Tetszés szerinti mennyiségben kapható vagy megrendelhető a gyárban, vagy városi üzletünkben

Piac-utca 81-ik szám alatt.

Mindennemű felvilágosítással szívesen szolgál az igazgató:

Debreczeni Jenő gépészmérnök.

A légszesz- és villamos gyárat az érdeklődő közönség bármikor megtekintheti.

Gyári és igazgatósági telefon: 74. Városi üzlet telefon: 90.